

Warszawa, 11-03-2024 r.

**BIURO
RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH**
Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich
Stanisław Trociuk

II.510.260.2024.PZ

Pani
Zuzanna Rudzińska-Bluszcz
Podsekretarz Stanu
Ministerstwo Sprawiedliwości
Email: Zespol4@ms.gov.pl

Dot. DSRiN-V.401.1.2023

Szanowna Pani Minister,

w odpowiedzi na pismo Pani Minister z 6 marca 2024 r. dotyczące projektu rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie określenia wzoru kwestionariusza indywidualnej oceny pokrzywdzonego i świadka (A527), Rzecznik Praw Obywatelskich zgłasza poniższe uwagi. W związku z krótkim terminem zakreślonym na ich przesłanie, uwagi te siłą rzeczy nie są rozbudowane.

Zgodnie z art. 13 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzonej w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 1169 z późn. zm.) Rzeczpospolita Polska zobowiązana jest zapewnić osobom niepełnosprawnym, na zasadzie równości z innymi osobami, skuteczny dostęp do wymiaru sprawiedliwości. Zgodnie zaś z jej art. 21 państwa strony podejmą wszelkie odpowiednie środki, aby osoby niepełnosprawne mogły korzystać z prawa do wolności wypowiedania się i

wyrażania opinii poprzez (b) akceptowanie i ułatwianie korzystania przez osoby niepełnosprawne w sprawach urzędowych z języków migowych, alfabetu Braille'a, komunikacji wspomagającej (augmentatywnej) i alternatywnej oraz wszelkich innych dostępnych środków, sposobów i form komunikowania się przez osoby niepełnosprawne, według ich wyboru oraz poprzez (e) uznanie i popieranie korzystania z języków migowych.

W tym kontekście wskazać należy, że do grona osób posiadających problemy z komunikowaniem się można zaliczyć osoby głuche, głuchoniewidome, niesłyszące oraz niedosłyszące. Tymczasem projekt rozporządzenia (A527), w tym projekty obu jego załączników, zdają się nie dostrzegać wagi problemu w komunikacji sprawach urzędowych osób ze wskazanymi niepełnosprawnościami.

Zauważyć przy tym należy, że sytuacja głuchych korzystających z aparatów i implantów, posługujących się polskim językiem migowym, systemem językowo-migowym, komunikacją oralną, wspieraną fonogestami, a także głuchych mówiących – jest zupełnie inna niż sytuacja osób pozbawionych tych środków i umiejętności. W kontaktach z osobami mającymi trudności w komunikowaniu się należy zwracać uwagę na duże zróżnicowanie ich potrzeb i możliwości komunikacyjnych. Przypomnieć w tym miejscu wypada, że na gruncie ustawy z dnia 19 sierpnia 2011 r. o języku migowym i innych środkach komunikowania się (Dz. U. z 2023 r. poz. 20) funkcjonują definicje legalne polskiego języka migowego (PJM), systemu językowo-migowego (SJM), sposobów komunikowania się osób głuchoniewidomych (SKOGN) oraz środków wspierających komunikowanie się. Należy zaznaczyć, że w komunikacji z głuchymi rozróżnia się polski język migowy (PJM) i system językowo-migowy (SJM). Polski język migowy (PJM) to naturalny język głuchych, który posiada własną gramatykę wizualno-przestrzenną, odrębną od języka polskiego. Natomiast system językowo-migowy (SJM), inaczej: język migany, to sztuczny system porozumiewania się, będący połączeniem polskiego języka migowego i języka polskiego.

Przedstawiony do konsultacji projekt rozporządzenia nie uwzględnia szczególnej sytuacji osób głuchych i głuchoniewidomych, ani też specyficznej pozycji polskiego języka migowego (PJM – nie mylić z SJM, systemem językowo-migowym, który nie jest naturalnym językiem osób głuchych). Dla osób głuchych język polski jest językiem obcym, a dodatkowo w dużej mierze, zwłaszcza u młodszych dzieci, językiem nieznanym. W takiej sytuacji zarówno w odniesieniu do pokrzywdzonego, jak i świadka nie będącego pokrzywdzonym, konieczne jest zapewnienie obecności tłumacza języka

migowego PJM, co wymaga odpowiednich zmian w Załączniku nr 1 i Załączniku nr 2 do opiniowanego projektu rozporządzenia.

Na stronie drugiej Załącznika nr 1 Kwestionariusz indywidualnej oceny

pokrzywdzonego, w części A – Właściwości i warunki osobiste pokrzywdzonego, w punkcie I. Informacje ogólne dotyczące pokrzywdzonego (na podstawie rozmowy lub obserwacji) należałoby zatem dodać po obecnym punkcie 10, punkt 11 w brzmieniu:

„11) Jeśli pokrzywdzony jest osobą głuchą albo głuchoniewidomą, ustal jaka jest jego znajomość języka polskiego oraz czy posługuje się polskim językiem migowym, systemem językowo-migowym, czy też jednym ze sposobów komunikowania się osób głuchoniewidomych lub komunikacją oralną, wspieraną fonogestami.

a) Pokrzywdzony zna język polski w sposób umożliwiający swobodne porozumiewanie się.

b) Pokrzywdzony nie zna języka polskiego - należy przybrać tłumacza, po ustaleniu w jaki sposób komunikuje się pokrzywdzony.”

Na stronie dwunastej Załącznika nr 1 Kwestionariusz indywidualnej oceny

pokrzywdzonego rozbudowy wymaga także tabela w części 3. w zakresie kolumny SPECYFIKA KOMUNIKOWANIA SIĘ poprzez wpisanie w miejsce punktu „ Nie komunikuje się z pomocą mowy ani w żadnym systemie komunikacji pozawerbalnej.” dwóch punktów o treści:

„ Nie komunikuje się z pomocą mowy, lecz posługuje się polskim językiem migowym, systemem językowo-migowym, jednym ze sposobów komunikowania się osób głuchoniewidomych lub komunikacją oralną, wspieraną fonogestami.

Nie komunikuje się w żadnym systemie komunikacji pozawerbalnej.”

Dla zachowania spójności, punkt o treści „ Komunikuje się przy użyciu gestów, rysunków, symboli, liter.”, należy przesunąć o jedną pozycję wyżej, tak, aby wyprzedzał punkt o treści „ Nie odpowiada na pytania, zwłaszcza w kontakcie z nową osobą, w sytuacji stresującej, mimo, że w kontakcie z innymi osobami np. członkiem rodziny jest w stanie rozmawiać.”.

Dla zachowania spójności, punkt o treści „ Korzysta z pomocy komunikacyjnych np. książek do komunikacji oraz sprzętów i oprogramowania wspierającego komunikację tj.: laptop, tablet, telefon.” należy przesunąć o dwie pozycje wyżej, tak, aby wyprzedzał

punkty o treści „ Nie odpowiada na pytania, zwłaszcza w kontakcie z nową osobą, w sytuacji stresującej, mimo, że w kontakcie z innymi osobami np. członkiem rodziny jest w stanie rozmawiać.” oraz o treści „ Odpowiada na pytania echolalią (powtarza usłyszane pytanie, zanim udzieli na nie odpowiedzi). Powtarza usłyszane słowa, zdania a nawet dłuższe wypowiedzi np. w danej chwili od rozmówcy albo w przeszłości. Mogą to być fragmenty dialogów z programu lub filmu.”.

Na stronie dwunastej Załącznika nr 1 w tabeli w części 3. w zakresie kolumny WSKAZÓWKI odnoszącej się do kolumny SPECYFIKA KOMUNIKOWANIA SIĘ

należałoby dodać: „Rozważ dopuszczenie tłumacza polskiego języka migowego lub systemu językowo-migowego albo tłumacza z zakresu sposobów komunikowania się osób głuchoniewidomych lub komunikacji oralnej, wspieranej fonogestami”.

Na stronie drugiej Załącznika nr 2 Kwestionariusz indywidualnej oceny świadka, w części A – Właściwości i warunki osobiste świadka, w punkcie I. Informacje ogólne dotyczące świadka dodania wymaga, po obecnym punkcie 6, punkty 7 i 8 w brzmieniu:

„7) Jeśli świadek jest cudzoziemcem jaka jest jego znajomość języka polskiego:

- a) Świadek zna język polski w sposób umożliwiający swobodne porozumiewanie się.
- b) Świadek nie zna języka polskiego - należy przybrać tłumacza, po ustaleniu języka, którym posługuje się pokrzywdzony.

„8) Jeśli świadek jest osobą głuchą albo głuchoniewidomą, ustal jaka jest jego znajomość języka polskiego oraz czy posługuje się polskim językiem migowym, systemem językowo-migowym, czy też jednym ze sposobów komunikowania się osób głuchoniewidomych lub komunikacją oralną, wspieraną fonogestami.

- a) Świadek zna język polski w sposób umożliwiający swobodne porozumiewanie się.
- b) Świadek nie zna języka polskiego - należy przybrać tłumacza, po ustaleniu w jaki sposób komunikuje się świadek.”.

Na stronie siódmej Załącznika nr 2 rozbudowy wymaga także tabela w części 3. w zakresie kolumny SPECYFIKA KOMUNIKOWANIA SIĘ poprzez wpisanie w miejsce punktu „ Nie komunikuje się z pomocą mowy ani w żadnym systemie komunikacji pozawerbalnej.” dwóch punktów o treści:

„☐ Nie komunikuje się z pomocą mowy, lecz posługuje się polskim językiem migowym, systemem językowo-migowym, jednym ze sposobów komunikowania się osób głuchoniewidomych lub komunikacją oralną, wspieraną fonogestami.

☐ Nie komunikuje się w żadnym systemie komunikacji pozawerbalnej.”

Dla zachowania spójności, punkt o treści „☐ Komunikuje się przy użyciu gestów, rysunków, symboli, liter.”, należy przesunąć o jedną pozycję wyżej, tak, aby wyprzedzał punkt o treści „☐ Nie odpowiada na pytania, zwłaszcza w kontakcie z nową osobą, w sytuacji stresującej, mimo, że w kontakcie z innymi osobami np. członkiem rodziny jest w stanie rozmawiać.”.

Dla zachowania spójności, punkt o treści „☐ Korzysta z pomocy komunikacyjnych np. książek do komunikacji oraz sprzętów i oprogramowania wspierającego komunikację tj.: laptop, tablet, telefon.” należy przesunąć o dwie pozycje wyżej, tak, aby wyprzedzał punkty o treści „☐ Nie odpowiada na pytania, zwłaszcza w kontakcie z nową osobą, w sytuacji stresującej, mimo, że w kontakcie z innymi osobami np. członkiem rodziny jest w stanie rozmawiać.” oraz o treści „☐ Odpowiada na pytania echolalią (powtarza usłyszane pytanie, zanim udzieli na nie odpowiedzi). Powtarza usłyszane słowa, zdania a nawet dłuższe wypowiedzi np. w danej chwili od rozmówcy albo w przeszłości. Mogą to być fragmenty dialogów z programu lub filmu.”.

Na stronie siódmej Załącznika nr 2 w tabeli w części 3. w zakresie kolumny WSKAZÓWKI odnoszącej się do kolumny SPECYFIKA KOMUNIKOWANIA SIĘ

zasadnym jest dodanie: „Rozważ dopuszczenie tłumacza polskiego języka migowego lub systemu językowo-migowego albo tłumacza z zakresu sposobów komunikowania się osób głuchoniewidomych lub komunikacji oralnej, wspieranej fonogestami”.

Powyższe jest tym bardziej istotne, że art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 25 listopada 2004 r. o zawodzie tłumacza przysięgłego (Dz.U. z 2019 r. poz. 1326, t.j.) wyłącza jej zastosowanie w stosunku do tłumaczy języka migowego oraz innych systemów komunikacji niebędących językami naturalnymi. Konieczne jest zatem zawarcie w rozporządzeniu wyraźnego uregulowania odnoszącego się do tłumaczenia polskiego języka migowego, systemu językowo-migowego, z zakresu sposobów komunikowania się osób głuchoniewidomych lub komunikacji oralnej, wspieranej fonogestami

Należy przy tym podkreślić, że rolą Rzecznika Praw Obywatelskich, pełniącego funkcję niezależnego organu do spraw popierania, ochrony i monitorowania wdrażania postanowień Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, jest przede wszystkim

wskazywanie na standardy wynikające z postanowień tej Konwencji tak, aby prawa człowieka osób z niepełnosprawnościami były odpowiednio zabezpieczone, w szczególności w ramach nowo tworzonych uregulowań prawnych i w praktyce stosowania obowiązującego prawa.

Z informacji przekazanych przez Panią Minister wynika, że przy konsultacji projektu rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie określenia wzoru kwestionariusza indywidualnej oceny pokrzywdzonego i świadka (A527) nie został zapewniony udział osób z niepełnosprawnościami. Tymczasem, w opinii Rzecznika Praw Obywatelskich opartej o treść Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych udział osób z niepełnosprawnościami w procesie tworzenia nowych regulacji powinien rozpocząć się na wczesnych etapach prac i powinien być obecny podczas całego procesu. Powinien stanowić wkład w końcowy produkt we wszystkich procesach decyzyjnych. Istotne jest również to, aby do konsultacji zapraszać przedstawicieli grup osób z różnymi niepełnosprawnościami, tak aby głos żadnej z nich nie został pominięty.

Podkreślić przy tym należy art. 33 ust. 3 Konwencji, który zakłada, że społeczeństwo obywatelskie, w szczególności osoby z niepełnosprawnościami i reprezentujące je organizacje, będą włączone w proces monitorowania realizacji Konwencji i będą w pełni w nim uczestniczyć. W rekomendacjach kierowanych pod adresem Polski Komitet ONZ ds. praw osób z niepełnosprawnościami podkreślił, że niezbędne jest zapewnienie aktywnego i pełnego uczestnictwa organizacji osób z niepełnosprawnościami oraz konstruktywnych konsultacji z różnymi organizacjami tych osób w toku wypracowywania nowych przepisów i strategii, by zapewnić, że ustawodawstwo będzie zgodne z Konwencją. Podstawowe założenia udziału osób z niepełnosprawnościami w procesie legislacyjnym zostały skonkretyzowane przez Komitet w Komentarzu ogólnym nr 7 do Konwencji¹, który podkreśla, że państwa-strony powinny uznać konsultacje z osobami z niepełnosprawnościami i ich zaangażowanie za obowiązkowy krok przed zatwierdzeniem przepisów ustawowych,

---

¹ Komentarz ogólny nr 7 (2018) w sprawie udziału osób z niepełnosprawnościami, w tym dzieci z niepełnosprawnościami, za pośrednictwem ich organizacji przedstawicielskich, we wdrażaniu i monitorowaniu Konwencji przyjęty przez Komitet do spraw Praw Osób z Niepełnosprawnościami podczas jego XX sesji (27 sierpnia – 21 września 2018 r.), znak CRPD/C/GC/7, dostęp w języku angielskim pod adresem:

docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPrICAqhKb7yhsnbHAtvuFkZ%2Bt93Y3D%2Baa2pjFYzWLBu0vA%2BBBr7QovZhbuyqzjDN0plweYI46WXrJJ6aB3Mx4y%2FspT%2BQrY5K2mKse5zjo%2BfvBDVu%2B42R9iK1p [dostęp z dnia: 11.03. 2024 r.].

wykonawczych i polityk, w związku z czym konsultacje powinny rozpocząć się na wczesnych etapach i stanowić wkład w końcowy produkt we wszystkich procesach decyzyjnych. W konsultacje powinny zostać włączone organizacje reprezentujące różnorodność osób z niepełnosprawnościami na poziomie lokalnym, krajowym, regionalnym i międzynarodowym².

Biorąc to pod uwagę, Rzecznik Praw Obywatelskich za niezbędne uważa odpowiednie włączenie osób z niepełnosprawnościami lub osób działających na ich rzecz w prace legislacyjne dotyczące kwestii ich udziału w postępowaniu karnym, czy to jako świadków, czy też jako osoby pokrzywdzone przestępstwem.

Rzecznik Praw Obywatelskich wyraża przy tym pogląd, że podjęcie wspólnych wysiłków na rzecz zapewnienia adekwatnego wsparcia osobom z niepełnosprawnościami przyczyni się do pełnego wdrożenia postanowień Konwencji, o co konsekwentnie, konsultując kolejne projekty rozporządzeń oraz innych aktów prawnych, zabiega.

Uwagi te przekazuję na podstawie art. 16 ust. 1 ustawy z 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (t. j. Dz.U. z 2023 r., poz. 1058) z nadzieją, że zostaną one uwzględnione w toku dalszych prac nad projektem.

Z wyrazami szacunku

Stanisław Trociuk

Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich

/-wydano i podpisano elektronicznie/

---

² Komentarz ogólny nr 7 (...), pkt 15.